

Наталія ЛІСНЯК

МІКРОТОПОНІМИ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ, СПІВВІДНОСНІ З МІКРОТОПОНІМАМИ ЧЕРНІГІВСЬКО- СУМСЬКОГО ПОЛІССЯ

У статті проаналізовані мікротопоніми Західного Поділля, співвідносні з мікротопонімами Чернігівсько-Сумського Полісся. Для системного порівняння мікротопонімів виділено одинадцять лексико-семантичних груп.

Ключові слова: *апелятив, мікротопонім, онім.*

Кожен номен несе у собі інформацію про предмет, який він іменує. Мікротопоніми, як відомо, несуть інформацію про місцевість, яку називають. Назви малих географічних об'єктів дуже мінливі, адже вони не фіксуються на картах, їх знають і використовують лише мешканці певного населеного пункту. Дуже часто зі зміною поколінь, змінюються і самі назви, в гіршому випадку окремі села зникають взагалі, а з ними зникає і великий пласт онімної лексики. Мікротопоніміка – наука, яка займається збором й аналізом мікротопонімів. Предметом нашого зацікавлення стали мікротопоніми Чернігівсько-Сумського Полісся, що зафіксовані в словнику Є.О.Черепанової.

Вивчення географічних найменувань допомагає проникнути в глибоке минуле народу, зрозуміти історію заселення краю, пізнати природні умови життя людини, її господарську діяльність¹.

У своїй статті ми спробували порівняти мікротопоніми Західного Поділля з мікротопонімами Чернігівсько-Сумського Полісся. Матеріалом дослідження стали мікротопоніми Чернігівсько-Сумського Полісся (цитуючи мікротопоніми вказуємо прізвище автора й сторінку (Ч.33)), а також мікротопоніми Західного Поділля, зібрані автором. Характеризуючи мікротопоніми цих регіонів, ми виділили одинадцять лексико-семантичних груп (ЛСГ):

1. ЛСГ «географію краю»: Берег (низина, пасовище, частина села Ч. 33), Жилин Берег (джерело Ч.102) - Білий Берег (пасовище), Високий Берег (пасовище); Вертьоба (низина, озеро), Вертьобка

¹ Черепанова Е.А. Мікротопонимия Черниговско-Сумского Полесья. Сумы, 1984. – С.3.

(поле Ч.57) - Вертеб (долина), Вертеба (печера), Вертеби (поле, урвище, яр), Вертепи (кар'єр, пасовище), Вертибці (пасовище) від **в'єртеб** (вертепа) – □впадина, яр, ущелина□ □Грінченко, I, 139□; Дальня Вершина (урочище Ч. 87), Гора (гора Ч.76), Гора-Безводичі (поле Ч.76), Гора Піщана (поле Ч.77), Городська Велика Гора / Городська Мала Гора (підвищення Ч.79), Гурина Гора (урочище Ч.86), Іванова Гора (поле, ліс Ч.120), Панська Гора (урочище.210), Святі Гори (урочище. Ч.251), Туркова Гора (гора Ч.282), Холодна Гора (гора Ч.291), Худоярська Гора (сухе місце на болоті Ч.293) - Гора (гора), Біла Гора (вулиця, гора), Червона Гора (гора), Висока Гора (гора, поле, частина лісу), Вузька Гора (гора), Кругла Гора (гора, поле), Тупа Гора (гора), Камінна Гора (гора, поле), Кам'яна Гора (гора, горб, хутір), Друга Гора (кут), Підзадна Гора (поле), Середня Гора (гора, пасовище, поле), Третя Гора (пасовище), Лиса Гора (гора, ліс, горб, пасовище, поле), Пуста Гора (гора, поле), Стара Гора (куток села) від **гора** □підвищення□; Долина (частина села, урочище, озеро Ч.93), Долина Сірого (лісове урочище Ч.93), Долина Смерті (поле Ч.93), Долина Халецького (урочище Ч.93) - Доли (поля), Долина (пасовище, поле); Кадовба (урочище Ч.123), Кадовбаня (урочище з горбами Ч.123) - Кадоба (пасовище, поле), Кадуб (долина, пасовище, поле), Кадуби (поле), Великий Кадіб (поле) – від **кадуб** □заглиблення на дорозі □ [Марусенко, 230], □суха простора заглибина на полі або сіножаті□ □Пура, 42□; Корито (горб, низина з водою, поле в низині низина глибока та вузька Ч.144), Коритище (урочище Ч.144) - Корито (яр) від **корито** □долина між двома горами□ [Марусенко, 232]; Лазина (гора, поросла лісом, Ч.164) - Лаз (горб, пасовище) від **лаз** □лісова поляна□ [Грінченко, II, 341]; Луг (пасовище, луг Ч.172), Лужки (болото, луг, пасовище, ліс, поле Ч.172), Лужок (болото, пасовище, урочище біля ріки, лісове урочище Ч.173), Лужок Альох (пасовище Ч.173) - Луг (вулиця, кут села, сіножать, чагарник), Луги (долина, пасовище) від **луг** □низовина, поросла травою□ □Марусенко, 235□; Окіп (болото, ліс, поле, урочище Ч.204), Окоп (болото, луг, ліс, урочище, озеро, поле, частина села Ч.204), Окопи (луг, болото, пасовище, урочище Ч.204) - Вокіп (поле), Окіп (балка), Лісові Окопи (частина лісу), Мацьків Окіп (поле) від **окіп** □рів з валом□² [Марусенко, 239]; Рів (річка, пасовище, урочище Ч.238), Рівчаки

(луг, поле, частина села Ч.239), Лужний Рів (яр Ч.173) - Рів (вулиця, яр), Рівці (гора), Рівчина (кут села), Рови (долина, кут села, поле), Ровиска (частина села) від **рів** □яр□ [Марусенко, 246]; Яр (яр, частина села Ч.314), Яр Мурого (яр Ч.214), Яри (сінокіс Ч.315), Котів Яр (яр Ч.147), Лисенків Яр (яр Ч. 167), Лумерів Яр (яр Ч.173), Хуторний Яр (яр Ч.293) - Яр (куток села, пасовище, яр), Ярки (поле, місце розваги, поле, яр), Ярок (яр), Бабин Яр (яр), Біликів Яр (яр), Бойків Яр (яр), Волошуків Яр (яр), Гандзін Яр (яр), Глинків Яр (яр), Григорів Яр (долина), Гуменюків Яр (яр), Пилипів Яр (яр), Попів Яр (яр) від **яр** □яма□ [Марусенко, 255].

2. ЛСГ «характеристика рослинного покриву»: Лиса Гора (гора, кар'єр, лісове урочище, Ч. 167) - Лиса (гора) від **лиса** □гора без рослинності, вважається горою відьом□ [Грінченко, І, 341], □місце, де нічого не росте□; Лисиця (гора, пусті землі, Ч. 168) - Лисиця (гора, поле) від **лисиця** □місце без рослинності□; Стінка (урочище, Ч. 269), Лелечина Стінка (сінокіс, Ч. 166) - Стінка (ліс, частина лісу) від **стінка** □ліс□, □горб, вкритий гаєм□ [Марусенко, 250]; Чагар (ліс Ч.269) – Чагор (ліс, поле, частина села) від **чагор** «лісові зарослі, кущі» [Грінченко, ІУ, 443].

3. ЛСГ «види дерев»: Береза (озеро, Ч.33), Березина (ліс, поле, сінокісна низина, Ч.33), Березинка (пасовище, Ч.34), Березівка (вулиця, ліс, озеро, поле, річка, частина села, Ч.34) - Березина (горб, ліс) від **березина** □березовий гай, ліс□; Вишеньки (поле, лісове урочище Ч.61), Вишнева Гора (гора, урочище Ч.61), Вишняк (поле Ч.61) - Вишеньки (ліс, місце розваги, поле, хутір), Вишнева Гора (поле), Вишник (поле); Дуби (ліс, болото, пасовище, яма Ч.95), Дубина (ліс Ч.95), Дубинець (ліс Ч.95), Дубинка (ліс Ч.95), Дубняк (ліс Ч.95), Три Дуба (ліс Ч.280) - Дубина (гай, долина, поле, ліс), Дубинка (ліс), Дубняк (ліс), Три Дуби (ліс); Липа (ліс Ч.167), Липи (вулиця, поле Ч.167), Липки (сінокіс, поле Ч.167) – Липи (поле), Липина (ліс), Липник (ліс, поле, кут села); Лози (частина села Ч.171), Лозка (болото Ч. 171), Лозки (ліс, низина Ч.171) – Лоза (урочище, поле), Лози (вулиця, ліс, чагарник, кут села), Лозина (кут села); Сосенка (луг Ч.264), Сосенки (ліс Ч.264), Сосни (ліс Ч.264), Сосняк (ліс Ч.264) - Сосни (ліс), Соснина (ліс, пасовище, урочище, частина лісу), Сосинки (чати́на лісу), Сосниця (ліс), Сосняк (ліс).

4. ЛСГ «водні реалії місцевості та властивості ґрунту»: Болота (пасовище Ч.42), Болото (болото, пасовище, сінокіс Ч.43), Астрахове Болото (болото Ч.27), Баби́рове Болото (болото Ч.27), Журавне Болото (болото Ч.103), Степанове Болото (болото Ч.268) - Болото (поле), Болота (пасовище), Болітце (поле) від болото □мокре, багнисте місце□; Глинка, Глинки (урочища Ч.72),

Глинянка (частина села Ч.73) - Глинка (в'їзд, ліс, кут села, поле), Глинки (гора, поле) від глинка 'грунт з домішкою глини' [Пура, I, 2]; Глинище (ліс, пасовище, частина села Ч.72) - Глинище (пасовище), Глинищі (урвище) від глинище 'місце, де беруть глину' [Пура, I, 91]; Копанка (озеро, джерело Ч.143), Копанки (болото з викопаними ямами, пасовище, ліс, частина села, урочище Ч.143), Жуковичі Копанки (урочище Ч.103), Монашеські Копанки (урочище Ч.189) - Копанка (криниця, поле). Копанки (болото, хутір) від **копанка** 'невелике водоймище з ґрунтовою водою, викопане для господарських потреб' [СУМ, IV, 297]; Козакова Криниця (джерело Ч.157), Колодчина Криниця (джерело Ч.140), Бабина Криниця (криниця), Біла Криниця (долина), Велика Криниця (місце напування худоби), Гнила Криниця (болото), Їжакова Криниця (ліс), Кам'яна Криниця (болото) від **криниця** □1. Глибока, викопана й захищена цямринками від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі; колодязь. 2. Джерело □ □СУМ, IV, 348 □; Топилище (болото Ч.278), Топило (озеро, болото, частина лісу, луг, поле Ч.278), Мохове Топило (болото Ч.192) - Топилиско (болото); Торф (болото Ч.279) Торфовище (пасовище Ч.279) – Торфовисько (поле).

5. ЛСГ «спосіб освоєння території»: Зруб (ліс, луг, поле, пасовище Ч. 119), Зруби (поле Ч.119) - Зруб (ліс, частина лісу), Фельків Зруб (ліс), Яний Зруб (ліс) від зруб □місце, де зрубаний ліс □ [Грінченко, II, 185]; Корчовка (вулиця Ч.145), Корчовки (поле Ч.145) - Корчунок (долина, кут села, поле, чагарник), Корчунки (частина села), Корчоване (пасовище, луг), Корчовання (горб) від корчовка, корчунок □викорчоване місце□; Пасіка (лісове урочище, пасовище, частина села Ч.212), Пасічки (поле Ч. 212) - Пасіка (круча, пасовище, поле), Пасіки (ліс), Пасічина (поле), Гладійова Пасіка (пасовище), Перша Пасіка / Друга Пасіка (поле) від **пасіка** 'вирубана ділянка лісу' □Онишкевич, II, 43 □ 'висічене місце в лісі' □Чучка, 50 □; Розтереби (поле Ч.242), Розтерьоб (поле Ч.242), Мамонтів Розтереб (болото Ч. 187), Терєбень (урочище Ч.276), Терєбіж (поле Ч.276) - Терєбіж (вулиця, гора, долина, ліс, пасовище), Терєбіжі (поле) від терєбити 'очищати поле від кущів' □Грінченко, IV, 255 □.

6. ЛСГ «призначення та використання площі»: Вигін (пасовище, частина села Ч.58), Вигон (пасовище, поле, частина села Ч.59), Степовий Вигін (поле Ч.269) – Вигін (виїзд, місце розваги), Вигон (місце розваги, пасовище) від **вигін** 'простора вільна ділянка біля села або в селі, куди виганяють пасти худобу, птицю' [СУМ, I, 373]; Пасовище (пасовище Ч.212) – Пасовиська (поле), Пасовиско (поле), Пасовисько (пасовище), Пасовисько-

Велике (пасовище), Пасовисько-Мале (пасовище) від **пасовиско** 'пасовище'; Сад на Плоске (місце зібрання Ч.248), Садова (вулиця Ч.248), Садок (сінокіс Ч.248) - Сад (сад), Садки (ліс), Колгоспний Сад (сад), Панський Сад (сад), Сад Турбацького (сад), Сад Діда Косовського (сад), від **сад** 'площа землі, на якій вирощують плодові дерева, кущі тощо' [СУМ, IX, 9]; Толока (пасовище, сінокіс, поле Ч. 278) - Толока (місце розваги, пасовище, поле, частина села), Лисичанська Толока (пасовище) від **толока** 'залишене під паром поле, що служить пасовищем для худоби' [СУМ, X, 180]; Торговиця (ліс Ч.270) – Торговиця (кут села, частина села).

7. ЛСГ «**промисли**»: Буда (поле, урочище, частина села Ч.47), Буди (поле, урочище Ч.47), Будка (озеро Ч.47) – Буда Віконська (сад), Буда Глібівська (сад) від **буда** «содовий завод»; Вугальня (ліс Ч.65), Вуголіще (ліс Ч.65) – Вуглярка (пасовище) від **вуглярка** 'місце, де спалювали деревне вугілля' [Пура, I, 80]; Гута (поле, хутір, ліс, частина села Ч.86), Стегляна Гута (урочище Ч.268) - Гута (ліс, кут села, місце розваги) від **гута** 'скляний завод' [Грінченко, I, 344]; Мельниця (частина села Ч.185), Млини (частина села Ч. 188), Млиновище (озеро Ч.188), Млинок (озеро, річка, луг, урочище, частина села) - Млин (пасовище), Млини (кут села, пасовище), Млинки (хутір), Млинна (вулиця), Біля Млина (місце розваги), Старий Млин (долина, пасовище), Чортів Млин (млин); Цегельня (частина села, підвищення, пасовище, ліс Ч. 249), Сорокина Цегельня (ліс Ч.263) – Цегельня (пасовище), Цегольня (частина села).

8. ЛСГ «господарських та інших споруд»: **Кошара (пасовище, ліс, поле Ч.148), Кошарище (ліс, луг, поле Ч.148), Кошарки (ліс Ч.148) - Кошарня (вулиця), Кушара (пасовище) від кошара 'загорода для овець'** [Грінченко, II, 296].

9. ЛСГ «розміщення об'єкта в просторі»: Зади (поле, ліс Ч.109) - Зад (поле, пасовище), Зади (поле, пасовище) від **зади** – 'місце за дворами, позаду будинків, хат' [СУМ, III, 101]; Кінець (частина села), Сувенівський Кінець (частина села Ч.271) - Великий Кінець / Малий Кінець (вулиця), Горішній Кінець / Долишній Кінець (кут села, частина села), Один Кінець (кут села), Палашівський Кінець (кут села), Польський Кінець (вулиця), Тамтой Кінець (частина села), Язловецький Кінець (кут села) від **кінець** 'місце віддалене від чогось, найдаліше місце'; Центр (частина села Ч.294), Центральна Вулиця (вулиця Ч.294) - Центро (вулиця, кут села); Центральна (вулиця, дорога).

10. ЛСГ «**Форма об'єкта**»: Клин (ліс, урочище, поле, частина села Ч.133), Клини (поле Ч.133), Клинок (поле, ліс Ч.133), Клинци (ліс Ч.133), Баб'юків Клин (поле Ч. 27), Пашків Клин (поле Ч.213)

- Клин (вулиця, частина села, пасовище, поле), Клини (пасовище), Клинець (ліс), Клинчик (болото), Зелений Клин (місце розваги), Іванців Клин (поле), Йонів Клин (поле), Кибів Клин (поле), Нестерів Клин (поле), Петрів Клинець (яр), Равлюків Клин (ліс), Сабадахів Клин (ліс), Цурків Клин (поле) пор. **клин** 'внутрішній кут, що утворюється при зіткненні двох ліній'; 'невеличкий земельний наділ, який знаходиться між іншими'; Кут (частина села, пасовище, болото, поле, луг, яр, озеро, річка, брід на річці Ч.162), Кут Перший / Кут Другий (луг Ч.162), Кути (ліс, урочище, луг, поле, болото Ч.162), Кутина (луг Ч.162), Кутки (яр, поле, частина села Ч.162), Вівчарів Куток (частина села Ч.61) - Кутник (хутір), Куток (кут села), Куточок (вулиця), Кути (ліс, пасовище, частина лісу), Кутна (вулиця), Закутна (вулиця), Підкуття (урочище), В Куті (долина), За Кутом (ліс), З Кута (в'їзд), На Куті (вулиця, пасовище, сад), Під Кутом (пасовище), Доброкут (частина села), Великий Кут / Малий Кут (вулиці); Горішній Кут / Долішній Кут (частина села), Дальній Кут (частина села), Дикий Кут (вулиця), Дурний Кут (поле), Той Кут (частина села).

11. ЛСГ « шляхи, сполучення»: Дорога (урочище Ч.94), Дорога на Сутиски (дорога Ч.94), Тиха Дорога (стежка Ч.277) - Доріжка (дорога), Біла Дорога (дорога), Болотна Дорога (дорога), Втоптана Дорога (дорога), Глибока Дорога (яр), Горішня Дорога (в'їзд.), Долішня Дорога (частина села), Дюдьова Дорога (дорога), Крива Дорога (поле), Курінна Дорога (дорога); Шлях (дорога, поле, частина села, вулиця Ч. 309), Шлях на Вікторове (дорога Ч.309), Шлях на Конотопчик (дорога Ч.309), Шлях на Щорс (дорога Ч.309), Сім'янівський Шлях (дорога Ч.257), Соснівський Шлях (дорога Ч.264), Рихлівський Шлях (дорога Ч.239) - Шлях (дорога, частина села), Татарський Шлях (дорога).

Проаналізовані мікротопоніми є яскравими виразниками географії, природи, історії краю. Відомо, що оніми проєкуються через призму суб'єктивного сприймання людей-називачів, через оцінку господарської значущості кожного денотата, через відношення до інших об'єктів та людей. Нами помічені спільні та відмінні риси мікротопонімів двох територій. Так, найбільш подібними є мікротопоніми, що відображають рельєф місцевості. На території Західного Поділля фіксується велика кількість найменувань, що позначають долини. Чернігівсько-Сумське Полісся вражає різнобарв'ям найменувань боліт. Крім географії краю мікротопоніми відображають прізвища та прізвиська мешканців. Цікавим є те, що зустрічаються однакові двослівні назви: Туркова Гора (Ч.282) – Туркова Гора (гора ЗП), Холодна Гора (гора Ч.291)– Холодна Гора (гора ЗП), Три Дуба (ліс Ч.280) - Три Дуби (ліс).

Джерела

Грінченко - Грінченко Б. Словарь української мови. – К., 1907-1909. – Т.1-4.

Марусенко - Марусенко Т.А. Материали к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). – М., 1968. – С. 206-255.

Онишкевич - Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2-х ч. – К: Наук. думка, 1984. – Ч. 1-2.

Пура - Пура Я.О. Походження назв територіальних мікрооб'єктів Рівненщини. – Рівне, 1990. – Т. 1. – 206 с.

СУМ - Словник української мови. / І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. – Т.1-11. – К., 1970-1980.

Чучка - Чучка П.П. Вступ до слов'янської філології. – К., 1989. – 75 с.

Література

1. Карпенко Ю.О. Свойства и источники микропонимии. Микропонимия. Изд. моск. универ., 1967. – С. 15-22.

2. Черепанова Е.А. Микропонимия Черниговско-Сумского Полесья. – Сумы, 1984. – 457 с.

3. Яшкін - Яшкін І.Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Гідралогія. – Мінськ: Навука і тэхніка, 1971. – 256 с.

Наталія Лисняк

Микропонимы Западного Подолья, соотносительные с микропонимами Черниговско-Сумского Полесья

В статье анализируются микропонимы Западного Подолья, соотносимые с микропонимами Черниговско-Сумского Полесья. Для системного сравнения микропонимов выделено одиннадцать лексико-семантических групп.

Ключевые слова: *апеллятив, микропонім, оним.*

Natalia Lisnyak

Microtoponymy of Western Podillya, cooperate with microtoponym Chernigivsko-Symskoho Polisia

In this article has analised microtoponymy of Western Podillya, cooperate with microtoponym Chernigivsko-Symskoho Polisia. For system compare microtoponym select eleven lexkyo-semantic group.

Key word: *appellative, microtoponym, onym.*